

LUXEMBURGI ZSIGMOND HALÁLÁTÓL BUDA ELESTÉIG (1437-1541)

A vegyesházi királyok korának második felében, a XVI. század közepéig a Magyar Királyság Európa egyik jelentős hatalma volt. Luxemburgi Zsigmond, majd Mátyás király uralkodása alatt az ország kulturális szempontból is felzárkózott a legfejlettebb országokhoz. Mátyást a Jagelló-házi királyok követték a trónon. A dinasztia uralkodóinak szembe kellett nézniük a török megszállás fenyegetésével. A XVI. század közepén a veszély valósággá vált, véget vetve az ország nagyhatalmi helyzetének és hosszú időre a függetlenségének is.

A korszakunkat felölelő bő évszázadban Magyarország Európa egyik leggazdagabb és legfejlettebb országa volt. Hazánk a nemesfémek kitermelésében az élen járt: a világon fellelhető arany mintegy harmadát a magyarországi bányák adták. Emellett jelentős volt az ezüsbányászat is. Az akkori királyaink által biztosított belső rend kedvezett a földművelés és az állattenyésztés fejlődésének is. A lakosság nagy része mezőgazdasági termeléssel foglalkozott. A parasztok mind több erdőt és mocsaras területet változtattak virágzó termőföldre. Nehézekébe fogott ökrökkel szántottak. A magasabb hegységeken és egyes pusztákon leginkább állattenyésztéssel foglalkoztak. A jobbágyság egyre többet termelt, s így több termést tudtak piacra vinni; kibontakozott a paraszti áruterelés. Fejlődésnek indultak a városok is. Egy-egy városban átlagosan 2-10 ezer ember élt.

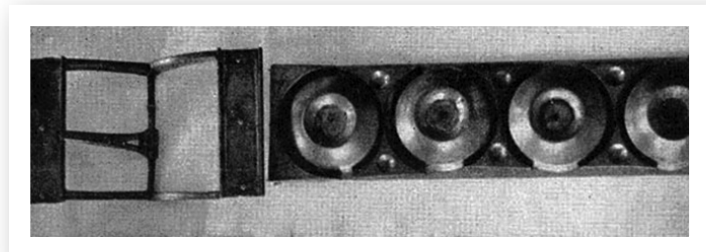

Buda legkorábbi ismert ábrázolása Hartmann Schedel Világkrónikájában (1493)

A társadalom kettéoszlott nemességre és jobbágyásra. A nemességet különböző kiváltságok illették meg, amelyek közül a legfontosabb az adómentesség volt. A legelőkelőbb nemes főúrnak, bárónak (barones) hívták. A nemesség legszélesebb rétegét a köznemesség alkotta. A jobbágyágot különféle adókkal sújtották (kilenced, tized, ajándék, robot). A jobbágyság által fizetett adó jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Mátyás király jövedelme európai összehasonlításban is jelentősnek számítottak. Uralkodása alatt a kincstár évi jövedelme nagyjából megegyezett a francia király éves bevételeivel. Bár számos történet szól arról, hogy Mátyás mennyire igazságos volt, túlzott népszerűségnek mégsem örvendett a nép körében. A rendkívüli hadiadót évente többször is beszedte. Ennek mértéke 1 forint volt, amelyen a XV. század második felében egy hízott disznót lehetett vásárolni. Hogy bevételeinek mértékét növelje, Mátyás „szigorított” a Károly Róbert által bevezetett kapudón: ezután az adót nem kapunként, hanem háztartásonként szedték be. Ez volt a füstpénz.

A középkori magyar emberek legfontosabb és lepraktikusabb bútordarabja a láda volt. Leginkább tárolásra használták, de sokszor ültek és aludtak is rajta. A napjainkban használatos és természetesnek mondható bútordarabokat ebben a korszakban kezdték el használni. A XV. század második felében a

rövidebb oldalára fordított ládából, illetve két láda egymásra helyezéséből új bútor jött létre, a szekrény. Az asztalnak még nem volt különösebb szerepe – csupán az étkezések alkalmával állították fel, majd ennek végeztével szét is szedték. Ehhez a szokáshoz kapcsolódik napjaink egyik jól ismert szólása, az

Egy ezüstöv részletekrónikájában (1493)

„asztalt bont”, melynek jelentése: valaki távozik valahonnan, például egy vendégségből, összejövetelről.

A XV. század elején kezdett terjedni Magyarországon az ing viselése. Ezt a ruhadarabot férfiak és nők egyaránt hordták. A férfiak az ing felett előszeretettel viseltek dolmányt, s kalapot vagy süveget hordtak fejfedő gyanánt. Mindkét nem viselt övet, amelyből volt egyszerűbb, de díszesebb is.

Mátyás király reneszánsz udvara a lakomákról is nevezetes. Udvari szakácsai túlnyomórészt férfiak voltak, mivel munkájukhoz a vad elejtése, megtisztítása, megnyúzása, feldarabolása is hozzátartozott. A magyar konyha fő jellegzetessége az erős fűszerezés volt, ami az étkek megemésztését is szolgálta. Egy-egy lakoma sok fogásból állt, például Mátyás és Beatrix esküvőjén 24 fogást szolgáltak fel. Hiába ültek az ország előkelőségei asztalnál, mégis sokan összekenték magukat evés közben. A korszakban ugyanis egyetlen evőeszközt használtak, a kést. A menü elmaradhatatlan része volt az édesesség, amit mézzel édesítettek. Az étkek elfogyasztása közben és után az elmaradhatatlan bort cserépedényekben kínálták, és a pohárnokok kötelessége volt gondoskodni arról, hogy a vendégek serlege, kupája ne legyen üres. A középkori Magyarországon már több borvidék is létezett, de a legjobb minőségű nedűt a Duna és a Száva között fekvő Szerémségben termelték.

Mátyás király és Beatrix

A születéskor várható élettartam 28 évre tehető a korszakban. A XVI. század elején átlagosan 40 évesen váltak nagyszülőkké az emberek. Egyéves kora előtt szinte minden ötödik csecsemő életét veszítette. Érdekeség, hogy a társadalom mindössze 3 százaléka halt meg végegyengülésben, a szervezet előregedése miatt. (A mai magyar társadalomban ez az arány jóval magasabb, 20 százalékra tehető.)

A többiek halálát külső tényezők – leginkább járványok és egyéb kórokozók, háborúk, éhínségek – okozták. Ha valaki megbetegedett, ispotályban kezelték. Ezek elsősorban szegényházak voltak, ahol betegápolással is foglalkoztak.

A korszak magyar népességét több járvány is tizedelte. Noha a lepra a XIV. században visszaszorult Európában, a korszakban is fel-felbukkant Magyarországon. A betegség az ember bőrét, idegrendszerét támadta meg. Aki elkapta, annak megkülönböztető öltözetet kellett hordania. Kereplővel kellett jeleznie, hogy közeledik, hogy a környezetében élők időben elmenekülhessenek. A pestis 1347-től pusztított Európában. Becslések szerint a korabeli lakosság 25 százaléka ennek a betegségnek a következtében veszítette életét. Összességében Magyarországot kevésbé érintette, mivel alacsonyabb volt a népsűrűség és kevesebb

kereskedő érintette az országot. Hunyadi János halálát is ez a járvány okozta, feltehetően 1456-ban. A vérhas bélfertőzés volt, amely magas lázzal, hasmenéssel és fejfájással járt. A középkorban sok hadjárat kudarcát okozta a vérhasjárvány. Habsburg Albert király (1437–1439) hadserege is emiatt futott szét 1439-ben a török elleni hadjárata során. A táborban ugyanis pánik tört ki a vérhas miatt. Maga az uralkodó is elkapta a betegséget, és életét veszítette. A járványok elleni védekezésül ebben a korszakban kezdték alkalmazni Magyarországon a vesztegzárat. Ez egy elkülönített terület volt, ahova nem volt szabad bemenni. Először egy nagyszombati orvos alkalmazta, így sikerült megvédenie városát a környéken dúló pestistől.

A KORSZAK PÉNZE

Zsigmond király halála után az ország igen nehéz helyzetbe került, egyrészt a török veszély egyre nagyobb volt, másfelől az új király, Albert (1437–1439) váratlan halálakor nem volt örökös, bár felesége várandós volt. Amikor megszületett az ifjú V. László (1440–1457), a rendek egy része mást választott királynak, így az ország két részre szakadt, s ezzel együtt a pénzverés is. Korábban soha nem látott mértékű pénzrontás következett, amelyet főként I. Ulászló (1440–1444) gerjesztett, hogy fedezni tudja a török elleni hadi kiadásokat. Halála után az ország nem egyesült, Hunyadi János (1446–1453) kormányzó lett, s bár igyekezett javítani az ezüstpénzeket, nem sok sikerrel járt (az aranypénzek mindvégig megőrizték jó minőségüket). Eközben – a korábban vezető helyet betöltő budai verdét fölváltva – az ország legjelentősebb aranybányájával rendelkező Körmöcbánya városa lett a fő pénzverőhely.

Igazán nagy változást Hunyadi Mátyás (1458–1490) trónra lépése hozott, aki Károly Róbert pénzreformjához hasonlóan szinte teljes egészében átszabta a magyar pénzverés kereteit. Ennek alapját egy adóreform képezte, melynek során átalakította az addigi portális adózást, és a kapuadó helyett bevezette a háztartásokra, vagyis családokra kirótt füstpénzt. Emellett az éremképeket is megváltoztatta; Szent László ábrája mellett Szűz Mária alakja is föltűnt, mely innentől szinte védjegyszerűen jellemezte a magyar pénzeket. Mátyás külpolitikája nyomán több, hazánkkal szomszédos terület ura lett, így tartományi vereteket bocsátott ki Bécsben, Boroszlóban és Jägerndorfban is. A Mátyás udvarára jellemző humanizmus hatással volt a műgyűjtés megindulására is; Mátyásról tudjuk, hogy érdeklődött az érmek iránt, és gyűjthette is azokat.

Meglepő módon Mátyás a maga korában nem volt túlságosan népszerű uralkodó, ezt elsősorban éppen adóreformjainak, illetve a rendkívüli hadiadónak köszönhetette. A rendkívüli hadiadó összege egy forint volt, amely nagyjából egy hízott disznó értékének felelt meg, tehát igen nagy összegről volt szó. Ezzel azonos volt a fekete sereg egy gyalogos katonájának havi zsoldja is.

Mátyás újra veretett nagyobb méretű ezüstpénzeket, úgynevezett garasokat, de ezek ekkor sem bizonyultak igazán tartósnak. Készítésük Nagy Lajos idején szűnt meg. A Mátyást követő II. Ulászló (1490–1516) uralkodása alatt már készültek tallérszerű pénzek, úgynevezett guldinerek is (a tallér elnevezés a csehországi Joachimstahl nevéből származik, ahol először vertek ilyen érméket); a magyar pénzek közül első ízben ezeken volt látható évszám: 1499.

Mátyás uralkodásának figyelemre méltó eredményei halála után néhány év alatt szinte teljesen elenyésztek, megsemmisültek, törvényeit, rendelkezéseit visszavonták. Ez alól szinte csak az a rendkívül stabil pénzrendszer volt kivétel, amely sokáig óvta Magyarországot a teljes összeomlástól. Még annak ellenére is igaz ez, hogy II. Lajos (1516–1526) idején, 1521–1525 között bevezették az úgynevezett nova moneta denárokat, amelyek kényszerárfolyamon forogtak, s ezüsttartalmuk a Mátyás-féle pénzláb szerint vert denárokhöz képest sokkal alacsonyabb volt, így súlyos gazdaságpolitikai károkat okozott. Ekkoriban rejtették el a ma ismert legnagyobb magyar éremleletet Mohácson, talán éppen a csata idején. Ez mintegy 44 ezer darab denárt tartalmazott.

1526 után az ország újra két részre szakadt, s külön érmeverést folytatott I. Ferdinánd (1526–1564) és Szapolyai János (1526–1540). Gyöngékező uralmuk eredményeként elharapódzott a pénzhamisítás.